

SEPPÖ SIVONEN

Sakari Pälsi

– talonpoikaikirjailija ja maailmanmies

KIRJA-ARVIO

Merja Metsola & Jukka Relas
(toim.)

Sakari Pälsi. Elämä ja työt

Into Kustannus
2017
383 sivua.

ISBN 978-952-264-745-0

Sakari Pälsistä (1882–1965) oli moneksi. Hän oli kirjailija, lehtimies, tutkimusmatkailija, arkeologi, kansatieteilijä, valokuvaaja ja kansatieteellisten elokuvien tekijä. Tiedemiehenä hän teki virkauran Muinaistieteellisessä toimikunnassa, nykyisessä Museovirastossa. Professorin arvonimen Pälsi sai vuonna 1962. Olipa hänellä aikaa vielä vilkkaaseen seura- ja yhdistyselämänsäkin. Hänen muistoaan ja työtään kunnioittava Sakari Pälsin seura on tehnyt suururakan ja koonnut usean asiantuntijan voimin kokoomateoksen eteläisen Hämeen suuren miehen elämänvaiheista ja työstä, jota määrittelivät vahvalla tavalla hänen talonpoikaisuutensa.

Sakari Pälsi syntyi Lopen Sajaniemen Pälsin talossa 9.7.1882. Hänen vanhempansa olivat talollinen Jooseppi Joosepinpoika Pälsi ja kansakoulunopettaja Ida Hällfors. Pälsi kävi kansakoulunsa Lopella ja oppikoulun Helsingissä ja opiskeli Helsingin yliopistossa arkeologiksi. Isä Jooseppi isännöi melko suurta ja vaurasta taloa, joka oli ollut saman suvun hallussa useita miespolvia. Pälsin maalaiskylän lapsuudenympäristö oli virikkeellinen, mikä antoi leimansa Pälsin kansatieteellisiin kirjoituksiin, elokuvaan ja kaunokirjallisuuteen.

Fallesmannin-Arvo ja minä -poikajutelmät ovat Pälsin kirjallisen tuotannon kärkeä. Aaro Hellaakoski ennusti vuonna 1950, että vuosikymmenien päästä Pälsin poikakirjoja palvellaan ”pylvään nenässä”. Näissä jutuissa Pälsi kuvaa humoristisesti ja omintakeisesti lapsuusmuistojaan 1880-luvun Lopella. Jo juttujen otsikot kertovat siitä, mistä on kysymys: *Fallesmannin-Arvo ja minä ongimme kilpaa kaloja ja onki meni Fallesmannin-Arvon huuleen* tai *Fallesmannin-Arvo ja minä ammuimme kaaripyssyllä toisen talon sikoja ja siat menivät suoläpeen*. Uudessa kokooma-teoksessa kirjan toinen toimittaja ja dokumentaristi Marja Metsola kertoo Fallesmannin Arvon ja minän synnystä. Pälsi luki jo poikasena mielellään isoa, kuvitettua Perheraamatua, koska siinä oli

”tappeluita kovasti”. Samoin hän piti *Seitsemästä veljeksestä*, koska siitä puuttui kaikenlainen herttaisuus ja opettavaisuus. Lopullisesti ajatus poikakirjasta syntyi junassa Mongolian matkalla 1910, kun matkamies luki Mark Twainia toisen luokan lavitsalla. Poikajutuissa Sakari Pälsi esiintyy omana itsenään ja Arvo on Pälsien naapurissa asustaneen nimismiehen Arvo-niminen pojanviikari.

Metsola toteaa, että vaikka kosketuspinta suomalaisen agraariyhteiskuntaan on ohentunut, eivät Pälsin poikajuttujen menneen ajan murteellinen kieli ja oudot sanat ole este tarinoiden ymmärtämiselle. Näillä jutuilla on yhä ihailijakuntansa. Yksi niiden arvostajista on teatterimies Juha Hurme, joka ei pidä niitä lainkaan lastenkirjallisuutena. Poikakirjoissa Pälsin kerrontatapa edustaa Suomessa uutta tajunnanvirtaa ennen Volter Kilpeä. Tässäkin päädytään Pälsin lapsuuden kasvupaikoille Lopen Sajaniemeen. Kun Pälsi kerran turhautuneena päästi alitajuntansa valloilleen ja antoi tulla tekstiä lapsuudesta tutun ”Sepän muorin” tapaan, syntyi neljäntoista liuskan mittainen virke. Kun kustannustoimittaja Otavassa vielä jätti pilkut pois, oli syntynyt Pälsin tyyli.

Kaukomatkojen tekijä Pälsi viihtyi hyvin myös kotimaisemissaan Lopella. Hänen kotikyläänsä Sajaniemeen liittyviä kirjoituksia on Pälsin kynästä lähtenyt peräti noin 230. Ne olivat esseitä ja kaunokirjallisia kertomuksia. Laajempia julkaisuja olivat vuonna 1921 ilmestynyt *Vanhaa ja katoavaa* ja *Sukupolvien perintö vuodelta 1937*. Loisteliasimpänä Pälsin kotiseutukertomuksista kansatieteilijä Jukka Reles pitää vuonna 1947 julkaistua esseekokoelmaa *Omaa työtä*. Se on kirjoitettu vapaamuotoisesti ja on yhtäaikaisen konkreettisuutensa ja syvällisyytensä takia helppo ankkuroida talonpoikaiskulttuurin mestarilliseksi esitykseksi. Teos kuvaa antaumuksella talonpoikaisten ihmisten työtä sukupolvien aikana ja tuo esille Pälsin omakohtaisen kokemuksen maalaiselämästä. Eräs Pälsin kotiseutuesseiden piirre on etäännyttäminen, niin ajallinen kuin paikallinenkin. Niissä lukija ikään kuin näkee kuvatut asiat ja ilmiöt kaukoputken päästä tarkasti, mutta kaukaa. Siten arkinen työ muuttuu yleväksi ja ihmisten yksilölliset piirteet pelkistyvät hämäläiseksi kansankuvaukseksi.

Pälsi oli intohimoinen puukkojen harrastaja. Aiheesta kirjoittaa arkeologi Janne Rantanen. Hänen mukaansa Pälsin vuonna 1955 julkaisema kirja *Puukko* oli maailman ensimmäinen erityisesti puukkoihin keskittynyt tietokirja. Se käsitteli suomalaisia puukkoja ja muita veitsiä aina esihistorialliselta ajalta asti. Kirja on lennokkaasti kirjoitettu ja silti analyttinen. Tässä näkyy Pälsin tutkijaluonne. Arkeologina ja kansatieteilijänä hän oli funktionalisti, jota kiinnostivat tytoplogista luokittelua enemmän esineiden funktionaaliset ominaisuudet: miten ja mihin puukkoa käytettiin. Pälsi kuitenkin luokitteli huonot ja hyvät puukot. Hän halveksi oman aikansa uuden puukkomuodoin mukaista terän käyristyvää keikkakärkeä sekä veriuraa, väistintä ja kahvan riippaperää. Hänestä sen hetkinen puukkomaailma oli kovin hermostunut ja siellä vallitsi kriisi. Hän ei vastustanut kehitystä mutta puukonteon alalla nykyinen uusi oli vanhaa paljon huonompaa. Hän itse arvosti eniten 700-luvun pronssikahvaista Turun (ent. Kaarinan) Ristimäen väkipuukkoa ja oman aikansa Härmän puukkoa. Härmäläinen helapuukko edusti puukon tuhatvuotisen historian huipentumaa.

Kun Pälsin läheistä ystävää F. E. Sillanpäättä on pidetty maalaiselämän kuvaajana henkilöidensä sielunelämän ja inhimillisten heikkouksien kertojana, on Pälsi kiinnostunut talonpoikien aktiivisuudesta ja toimeliaisuudesta. Tämä näkyi hyvin Pälsin tekeissä kansatieteellisissä dokumenttifilmeissä. Hän oli kiinnostunut elävästä elämästä kuvauskohteena ja kirjoitti, että kaupunkilaisnuorison olisi terveellistä tutustua maalaisoloihin vaikka vain filmiä katsellen, ja vielä parempi olisi, jos tämä kuvallinen korvike

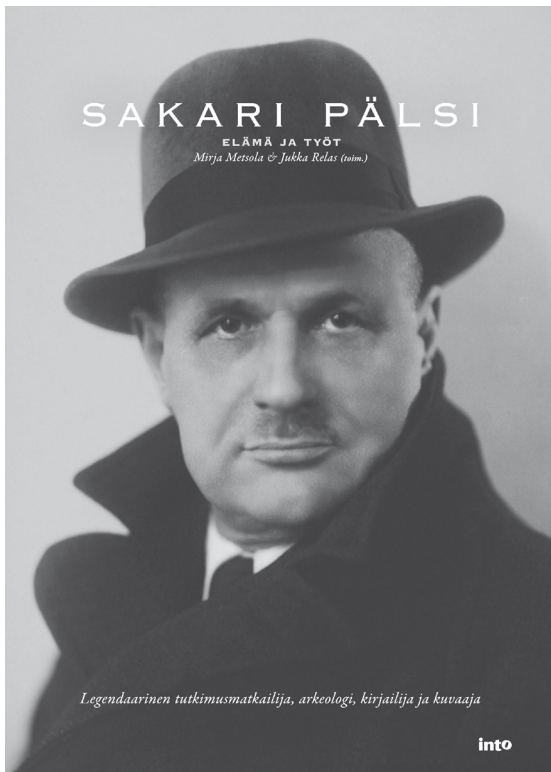
herättäisi heissä halua päästä näkemään ja kokemaan alkuperäistä elämääkin. Hänen kansatieteellisiä ja maaseutuaiheisia elokuviaan olivat mm. *Puukolla ja kirveellä*, *Kutunjuusto* ja *Tammelan sianteurastus*. Pälsin elokuvien käsityöläismäinen ote näkyi elokuvien tarkassa ja huolellisessa taltioimisessa. Pälsiä luonnehditaan elokuvien tekijänä omaa maalaistaustaansa korostavana pragmaattikkona. Dokumentaristi Jouko Aaltonen kutsuu Pälsin linjaa tieteellis-pragmaattiseksi, jossa tiede on esteettisyyttä tärkeämpää ja suhtautumien taltioimiseen hyvin käytännöllistä. Tästä linjasta hyvä esimerkki on syksyllä 1938 kuvattu elokuva Tammelan sianteurastus. Siinä elokuvan teurastaja ja suoltenpuhdistaja käsittelevät sikaa vanhoilla, nuoruudessaan oppimillaan tavoilla. Korvennetun sian puhdistaminen, kaapiminen ja kaltaaminen on kuvattu kaikkine vanhanaikaisine vaiheineen. Neljäkymmenen kohtauksen avulla tehdään selkoa toimenpiteistä, joita vaaditaan, jotta sianruho saadaan oikeoppisesti käsitellyksi ruokatarvikkeiksi ja tarpeellisten esineiden materiaaliksi. Elokuva edustaa Pälsin luonnehtimaa realistisista, ”rumaakin” elokuvaa.

Pälsiä tunnetaan yhtenä suurena suomalaisena tutkimusmatkailijana. Hän pääsi 26-vuotiaana keväällä 1909 arvostetun kielitieteilijä ja tutkimusmatkailija Gustaf Ramstedtin mukaan tutkimusmatkalle Mongoliaan, jossa oli tarkoituksena etsiä muinaishautoja ja kirjoituskiviä. Vaikka Pälsin matkalla tekemät arkeologiset tutkimushavainnot eivät koskaan tulleet julkaistuksi, matka oli tärkeä hänen arkeologisen dokumentoinnin osaamisensa ja valokuvaamisensa kannalta. Mongolian matka kuului ”suomalaisten alkukodin” etsimisen viimeiseen aaltoon. Aiheesta kirjoittanut arkeologi ja maantieteilijä Oula Seitsonen toteaa Pälsin tehneen Mongoliassa erinomaisia arkeologisia huomioita, mutta hänen oman aikansa Mongolian kulttuurista ja politiikasta antamansa käsitykset olivat epäasiallisia, sovinistisia ja suorastaan rasistisia.

Koillis-Siperiaan ulottunutta Pälsin tutkimusmatkaa tarkastelee kokoomateoksessa prof. Juha Janhunen. Keväällä 1917 alkanut ja pari vuotta kestänyt matka tapahtui Venäjän ollessa poliittisen ja yhteiskunnallisen kuohunnan tilassa. Siperian perukoille Pälsiä ajoi hänen halunsa päästä mahdollisimman lähelle kivikautisia kulttuureja. Paitsi että hän havaitsi siperialaiskansojen aineellista kulttuuria, kuvasi Pälsiä seudun monenkirjavaa merenkävijöiden, kalastajien, hylkeenpyytäjien, kullankaivajien, tukkimiesten ja kauppiaiden joukkoa. Siperian seikkailijoiden joukossa oli myös suomalaisia.

Pitkän matkan tieteelliset tulokset jäivät kuitenkin keskeneräisiksi. Koillis-Siperiaan ei Venäjän tilanteen vuoksi ollut enää menemistä ja monitoimisen miehen ajatukset olivat pitkään Siperia-vaiheen jälkeen jo muissa hankkeissa. Pälsin Siperiassa tekemät filmit olivat pitkään unohtuneissa ja kateissa. Rahapulassaan 1930-luvulla Pälsiä oli pantannut ne lankomiehelle, joka varastoi filmit Helsingin Hankkijan talon vintille. Sieltä ne löydettiin sattumalta 1975, ja niistä restauroitu *Arktisia matkakuvia* -filmi sai ansaitsemansa kansainvälisenkin huomion.

Pälsiä matkusti muutenkin aikaansa nähden paljon. Hän matkasi kenttätyössä arkeologina, tutkimusmatkailijana Aasiassa ja muilla matkoilla kotimaassa, rajan takaisessa Karjalassa, Euroopassa ja Kanadassa. Matkakuvauksiaan hän julkaisi ensin lehtijuttuina ja sitten kirjoina ja sisällytti niihin itse ottamiaan valokuvia. Talvella 1921–22 Pälsiä oli Vienan Karjalassa sotakirjeenvaihtajana. Seuraavina vuosina hän seurasi Lapissa metsätöitä ja tukinuittoa, ja Suomenlahdella hylkeenpyyntiä. Lapista ja Petsamosta hän löysi samanlaisia piirteitä kuin Kanadassa, johon hänellä oli ristiriitainen suhde. Hän piti Kanadan luonnosta ja alkuperäiskansojen elämästä, mutta maan nykykulttuuria hän ei matkakuvauksissaan kiittele. Euroopassa Pälsiä tunsivat varsinkin Balkanille sen monikulttuurisuuden vuoksi ja toi sieltä suuret kokoelmat esineistöä Kansallismuseon kokoelmiin.

Pälsi kehittyi työnsä ja matkojensa myötä erinomaiseksi valokuvaajaksi. Hän kuvasi tutkimuskohteiden lisäksi perhe-elämää ja luovutti 1935 useiden satojen kuvien Helsinki-aiheisen kokoelman kaupunginmuseolle. Kuvaamisessa Pälsi arvosti nopeutta. Kameran laukaus oli tehtävä ”sukkelaan ja siekailematta sekunninosaitatakaan hukkamaatta”. Valokuvauskokemuksensa mestari tiivisti kirjaansa *Näppäilkää hyviä kuvia* (1930). Siinä hän varoitteli valokuvaamisesta taiteellisuuden tavoittelusta eikä itsekään saanut aikanaan arvostusta taidevalokuvaajien piirissä. Nytemmin Pälsiä arvostetaan Suomen valokuvauksen historiassa tilannekuvauksen uranuur-

rajana. Valokuvaaja oli kuin metsästäjä ja alituisesti vaihtuvat elämänilmiot olivat hänen otuksiaan.

Pälsin kirjan koonneet tutkijat tuovat esille myös Pälsin luonteenominaisuudet, jotka antoivat leimansa hänen tieteelliselle työlleen ja virka- ja perhe-elämälle. Hän oli ravintoloissa ja tunnettujen taiteilijoiden, tiedemiesten ja lehtimiesten porukoissa viihtyvä maailmanmies ja maalaismies, joka toi mieluusti esille talonpoikaisen taustansa. Hän oli perustamassa Talonpoikaiskulttuurisäätiötä ja oli myöhemmin sen oltermanni. Pälsi oli levoton sielu, joka halusi alati lähteä eteenpäin näkemään uusia seutuja maailmasta. Tiedemiehenäkin impulsiivinen Pälsi veti tarvittaessa mutkat suoriksi, sanoo arkeologi Kerkko Nordqvist. Epäsovinnaisesta, whiskylle persosta boheemista ja jatkuvassa rahapulassa olevasta tutkija-taiteilijasta ikävät valtion arkeologin toimistotehtävät eivät aina tuntuneet kutsumustyöltä. Pälsistä sanottiin, että hän oli ”tasavallan huonoin virkamies”. Pälsi oli kuitenkin selviytyjä. Siperiassa hän maalaistalon kasvattina teki itse tarvekaluja tunkiolapiosta lähtien, ja Helsingissä hän pula-aikana kasvatti perunaa kerrostalon pihalla. Rahaongelmia helpottivat elämän ehtopuolella lukuisat eri säätiöiden myöntämät palkinnot ja tunnustukset.

Tämän selviytyjän monivaiheisen elämän kiteyttää hyvin Jukka Relas. Pälsi ei ollut hetken muotivirtausten perässä juokseva teoreetikko. Hän oli omaperäinen ajattelija, jonka elämäntyöllä on pysyvä arvo. Pälsi on klassikko.